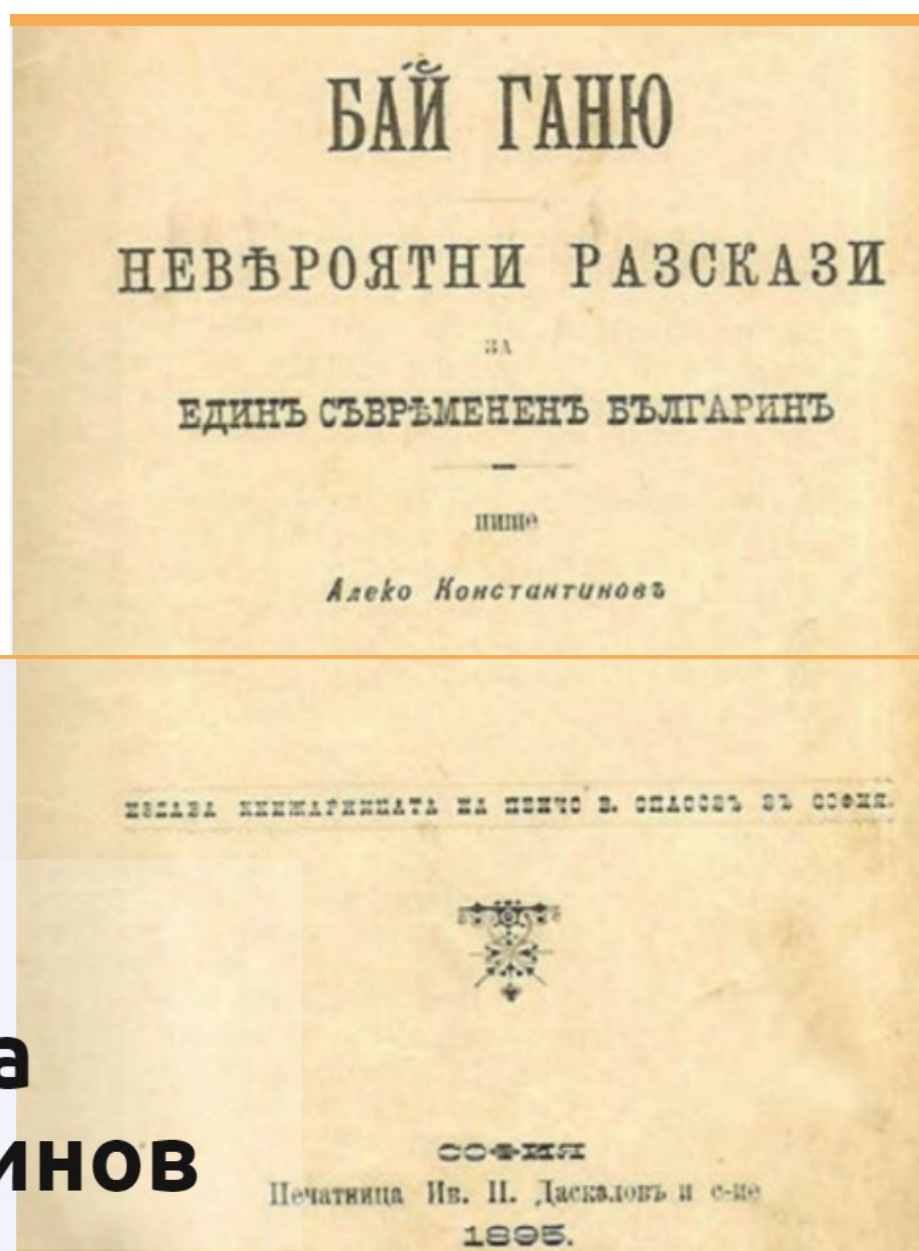

Най-важното в този урок:

- Идеята за „Бай Ганьо“
- Алеко Константинов и неговото време
- Кой е Алеко Константинов?
- Основни теми в творчеството на Алеко Константинов
- Съдържанието на книгата накратко
- Жанрови и композиционни особености на книгата
- Разказвачите и разказването
- Обобщение

Бай Ганьо – идеята и книгата Алеко Константинов

Идеята за „Бай Ганьо“

„Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“ на Алеко Константинов е едно от най-значимите и обичани произведения на българската литературна класика.

Идеята за книгата, в която главен герой е Бай Ганьо, се ражда, по признание на самия автор, в началото на 1894 г. На части тя е публикувана в списание „Мисъл“ от април 1894 до януари 1895 г., а като цялостно издание с някои добавки се появява през 1895 г. Тази „пъстра огърлица от анекдоти“, както я нарича д-р К. Кръстев, има две основни части – „Бай Ганьо тръгна по Европа“ и „Бай Ганьо се върна от Европа“. Първият дял започва с разказа „Бай Ганьо пътува“.

В анкетата на проф. Иван Шишманов на въпроса „Кой е най-хубавият момент в живота ви?“ Алеко отговаря: „Пътуването ми в Америка и когато ми хрумна идеята за „Бай Ганя“.

Защото Алеко Константинов не само описва, той открива за българската литература един вечен нашенски тип, който, макар и роден в конкретно време, шества неудържимо между епохите повече от век след своето създаване.

В първото издание на книгата „Бай Ганьо журналист“ е последният разказ – последната, завършваща дума на художественото намерение и послание на писателя.

Страница от изданието на „Бай Ганьо“ с илюстрация от Наум Хаджимладенов, 1936 г.

Идеята за „Бай Ганьо“

Литературната критика е единодушна, че в първата част преобладава неудържимият хумор, докато във втората се появяват и по-мрачни сатирични внушения, разобличаващи моралните и политическите проблеми на българското общество от втората половина на 19. век. Първото издание на „Бай Ганьо“ включва девет творби в сюжетната линия за Бай Ганьо и Европа (на гарата в Будапеща, във Виена, на гости у Иречек, на изложението в Прага и др.) и три творби, в които героят се подвизава в България – „Бай Ганьо се върна от Европа“, „Бай Ганьо прави избори“ и „Бай Ганьо журналист“.

След март 1895 г. Алеко Константинов пише още разкази и фейлетони, в които Бай Ганьо се появява като герой, и всъщност това е една несекваща поредица от творби, която продължава и след смъртта на автора в множеството преправки, дописвания и вицове с герой Бай Ганьо, който е заживял собствен живот в българското общество, отвъд волята на своя автор, и в много случаи е придобил неочаквани черти. Литературните изследователи са единодушни, че една от най-важните особености на знаменитата Алекова творба е наличието на значителни разлики между „европейските“ и „българските“ сюжети – и те ясно се виждат и в „Бай Ганьо журналист“.

Алеко Константинов и неговото време

Първите две десетилетия от следосвобожденската действителност донасят разочарование не само сред поборниците за свободата на България. Не се сбъдват идеалът на Васил Левски за „чиста и свята република“. Печалбарството, политиканството и кариеризмът в новата българска държава отвращават и помладото поколение образовани българи, които са мечтали за демокрация и напредък.

Един от тях е писателят Алеко Константинов. В цялото му творчество се противопоставят двата основни обществени типа на епохата – човекът на духа и идеала и човекът на келепира и тъмните сделки.

Кой е Алеко Константинов?

- Роден на 1 януари (по стар стил) 1863 г. в Свищов.
- Родители: видният търговец Иваница Хаджиконстантинов и Тинка Хаджиконстантинова.
- Образование:
 - учи с частни учители в Свищов и после в Априловската гимназия в Габрово;
 - довършва средното си образование в град Николаев, Русия през 1881 г.;
 - завършва право в Новорусийския университет в Одеса през 1885 г.
- След завръщането си в България през 1885 г. е прокурор и съдия в София.
- Заради неподкупната си гражданска позиция на два пъти е уволняван и става адвокат на свободна практика. Когато го уволняват от съдилищата, той се заема и с преводи от руски (Пушкин, Лермонтов) и френски език („Тартюф“ на Молиер).

- **Обществена дейност:**
 - той е един от основателите на дружество „Славянска беседа“ и член на редица културни организации;
 - основател и душа на приятелския кръг „Весела България“, включващ млади българи, учили в Русия;
 - създава първото туристическо дружество в България.
- **Пътешествия по света:**
 - през 1889 г. посещава Световното изложение в Париж;
 - през 1891 г. посещава Прага, а през 1893 г. – САЩ, за да разгледа световните изложения там. Същата година публикува пътеписа си „До Чикаго и назад“.
- **Политическа дейност:**

— Като убеден демократ и привърженик на закона и справедливостта, през 1896 г. Алеко Константинов става активен член на новооснованата Демократическа партия на Петко Каравелов.

- Горчивият му опит от политическите безобразия и потъпкването на изборните права на българския народ, когато се кандидатира за народен представител, ражда повечето фейлетони на Алеко Константинов.
- Застрелян е по погрешка на 11 май 1897 г. край с. Радилово, Пазарджишко, при покушение, насочено срещу приятеля му, народния представител Михаил Такев.

Алеко на излет с приятели на Черни връх, август 1894 г.

Основни теми в творчеството на Алеко Константинов

- Парвенющината и липсата на морал на новия български политически „елит“;
- безогледният кариеризъм, лъжепатриотизмът, стремежът за лично облагодетелстване от властта;
- разочарованието на почтените граждани;
- съпоставката между родното и чуждото при пътешествията и срещата с други култури;
- красотата на българската природа.
- **Най-популярни произведения:**
 - **Фейлетони:** „По „изборите“ в Свищов“ (1894), „Страст“ (1895) (именно тук Алеко Константинов се нарича за пръв път „щастливец“ и това по-късно става негов псевдоним), „Разни хора, разни идеали“ (1897).
 - **Пътеписи:** „До Чикаго и назад“ (1893 – 1894), „Какво? Швейцария ли?“ (1895), „В българската Швейцария“ (1897).
 - **„Бай Ганьо.** Невероятни разкази за един съвременен българин“ (1894 – 1895).

Бай Ганьо убива автора си –
кариката от Илия Бежков

Съдържанието на книгата накратко

В първата част героят пътува из Европа, за да продава розово масло, наричано в произведението със старата дума, заета от турски, „гюл“. Най-напред Бай Ганьо пътува с влак от България за Европа. По време на престоя на будапещенската гара той се притеснява за килимчето си и тича след композицията, докато влакът маневрира. В купето се държи свойски със сънародниците си, за да използва провизиите им, и враждебно към чужденците, които вижда. Не чете книги, не се интересува от културните забележителности на местата, които посещава. Пристигнал във Виена, категорично отказва да разгледа града. В операта и в банята се държи просташки. Жените го интересуват като сексуални обекти и брутално им посяга, като в отговор неведнъж си навлича гнева им. Мрази образованите хора („учените“) и още във влака се заканва, че като се върне в България, ще им отмъсти.

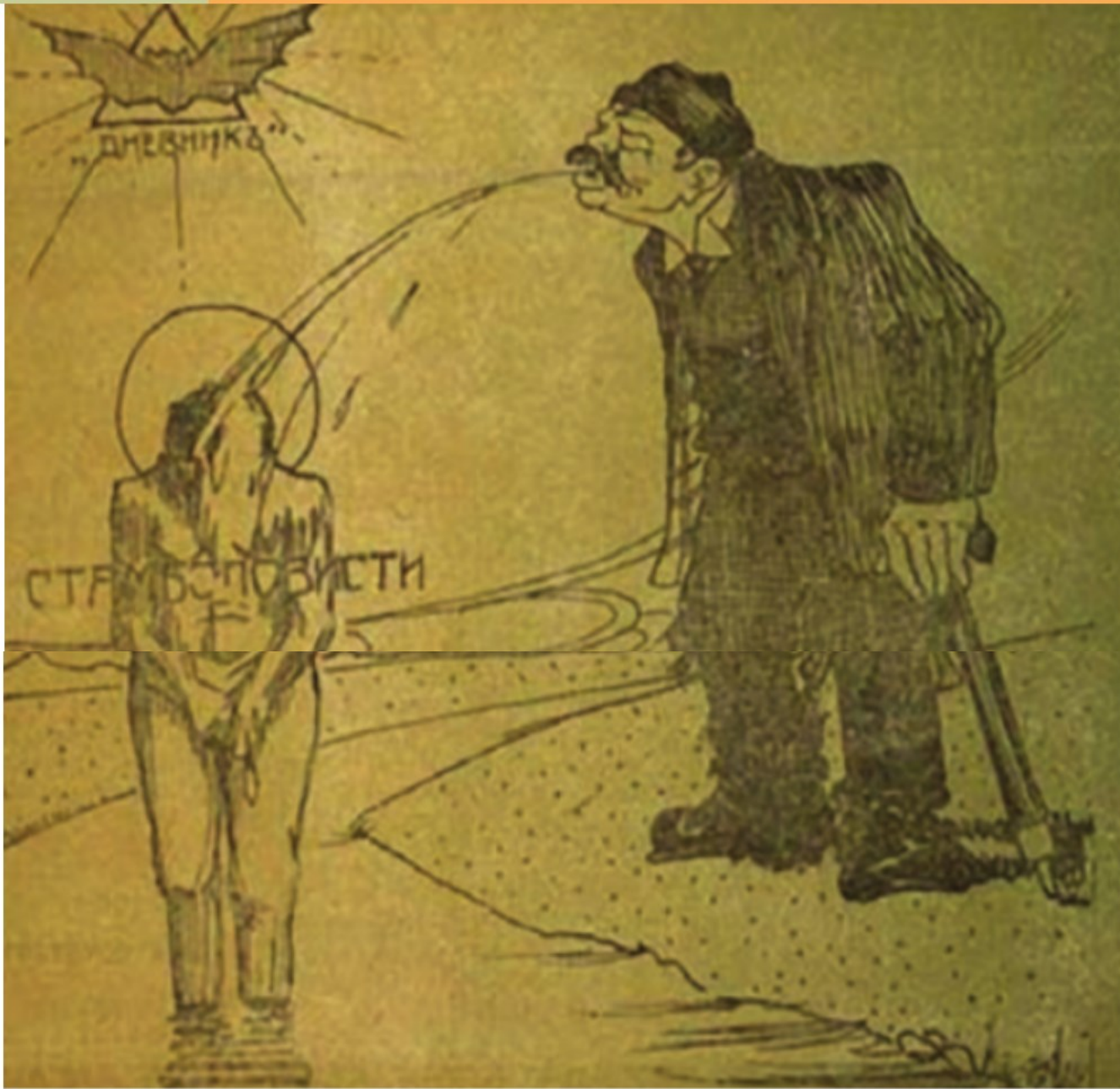

ми поизвика нещо сепнато — хекé-мекé — аз, знаеш, не си поплювам, пооблещих му се насреща, показах му килимчето, нейсе, разбран човек излезе. Позасмя се даже. Кой да знае, че ще се връщаме пак назад. Угарска работа!

Аз, грешен човек, от душа се смях на бай Ганьовото приключение. Бедният! Треният маневрирал да влезе в друга линия, а бай Ганьо тичал, горкият, цели три километра да го гони — зер килимчето му вътре! . . .

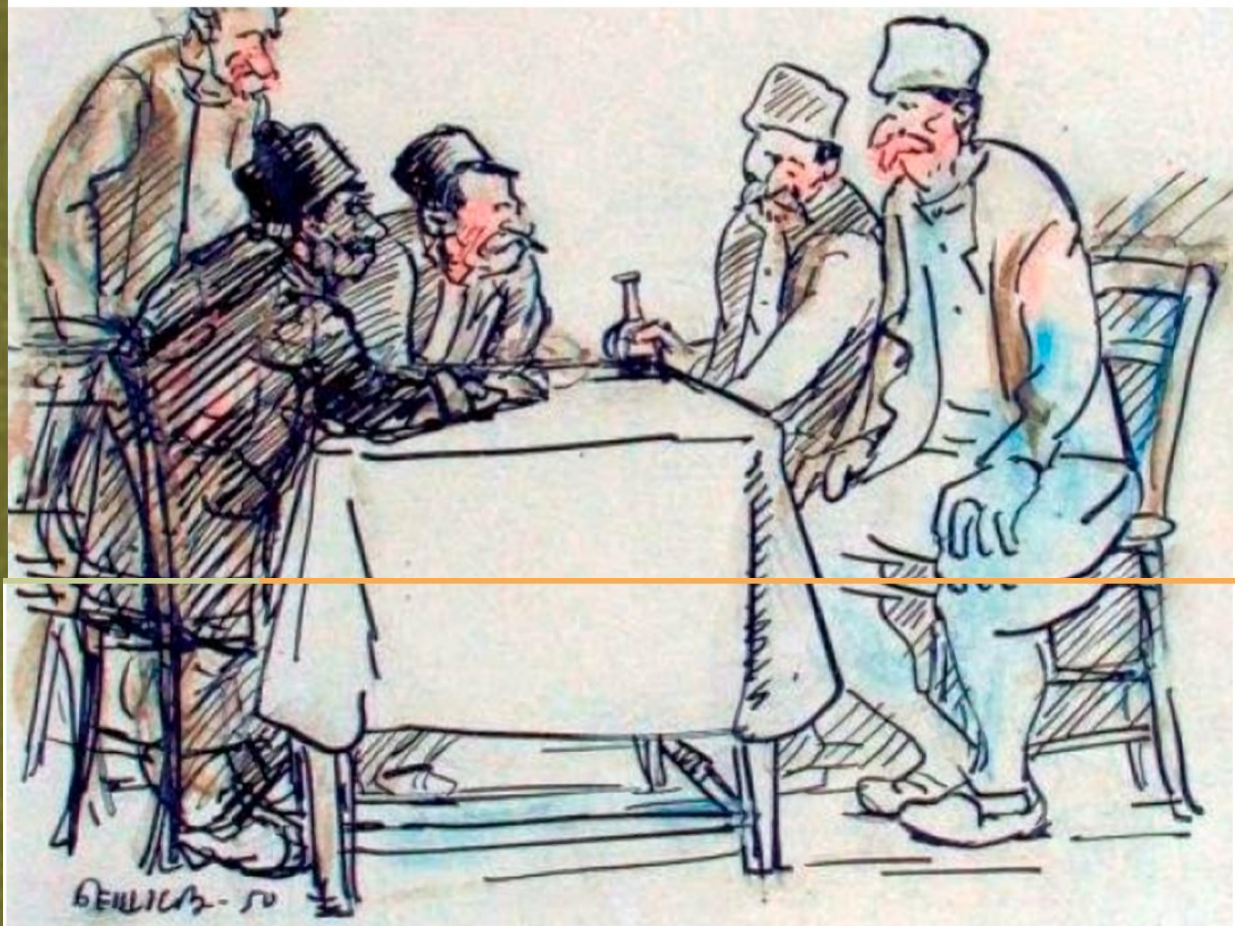
Илюстрация от Борис Ангелушев

Във втората част Бай Ганьо се връща от Европа и извършва истински „подвизи“ на българска земя. Когато министър-председателят Стефан Стамболов подава оставка през 1894 г., Бай Ганьо, за да се впише в политическата конюнктура, заедно с другарите си подготвя възвание до княза в подкрепа на досегашния управник, мислейки погрешно, че той ще продължи мандата си. Но когато случайно съзира във вестника, че оставката е приета, на бърза ръка „редактира“ текста, тоест напълно го променя. Хвалебствените думи за сваления министър-председател Стамболов са заменени с ругателни, а ругателствата за досегашната опозиция – с ласкателства към нея. По отношение на вътрешната политика той няма колебание, че новите ще отрекат цялата политика на предишните и ще ги обругаят, затова му е лесно да се нагоди и да им се хареса. Но за външнополитическия курс на новото правителство е в пълна неизвестност, не знае какъв вятър ще задуха. След свалянето на Стамболов се очертава подобрене на отношенията с Русия. Затова измисля типично байганьовското изречение: *„И да се прегърнем братски хем с русите, хем с немците“* “

„Богоявление. Как Бай Ганьо кръщава.“

(оплюва падналите от власт стамболовисти), карикатура от Чудомир

„Бай Ганьо агитира“, карикатура от Илия Бешков

След това Бай Ганьо „прави“ избори. Заедно със своите другари наема шайка от тридесетина разбойници, напива я солидно с вино и ракия в продължение на две денонощия и я пуска пред избирателната секция да тероризира мирните гласоподаватели. Предварително си е осигурил съдействието на околийския управител и на полицията. Негови опоненти са Иваница Граматиков, чийто прототип е авторът, и Никола Търновалията. Иваница е интелегент и идеалист, пълен антипод на Бай Ганьо, който не е прагматичен, не е кален в битките на живота. При тези обстоятелства Бай Ганьо съумява да промени вота и да спечели изборите, защото според автора българският народ е с робска психика. Особено ефектни са разсъжденията на главния герой по въпроса как би могъл да направи и от едно магаре депутат, ако поиска.

Жанрови и композиционни особености на книгата

Сборникът включва девет разказа, в които героят се подвизава в чужда среда – в Европа и в Русия, и три разказа – в българска среда. По-късно към книгата са прибавени още три разказа: „Бай Ганьо в двореца“, „Бай Ганьо в депутацията“, „Бай Ганьо и опозиция – ама де-де“, както и няколко други откъса. Някои изследователи ги приемат за своеобразна трета част на произведението, което има отворена композиция и допуска да бъде обогатявано с нови текстове. Такъв подход обаче не е съвсем правилен. По тази логика би могло да се приеме, че творбата има и четвърта част – вицовете за Бай Ганьо, тази вторична фолклоризация на образа. Затова приемаме за представителни първите две части – деветте разказа за приключенията на героя в Европа и първите три за подвизите му в България.

Един от основните проблеми на произведението е жанровото му определяне. Според някои изследователи „Бай Ганьо“ има романова структура (Светлозар Игов). Според други това е „най-неромановото произведение в българската литература“ (Никола Георгиев). Всички са категорични обаче, че става дума за най-популярния герой на българската литература, напуснал рамките на произведението и заживял самостоятелен живот в съзнанието на народа.

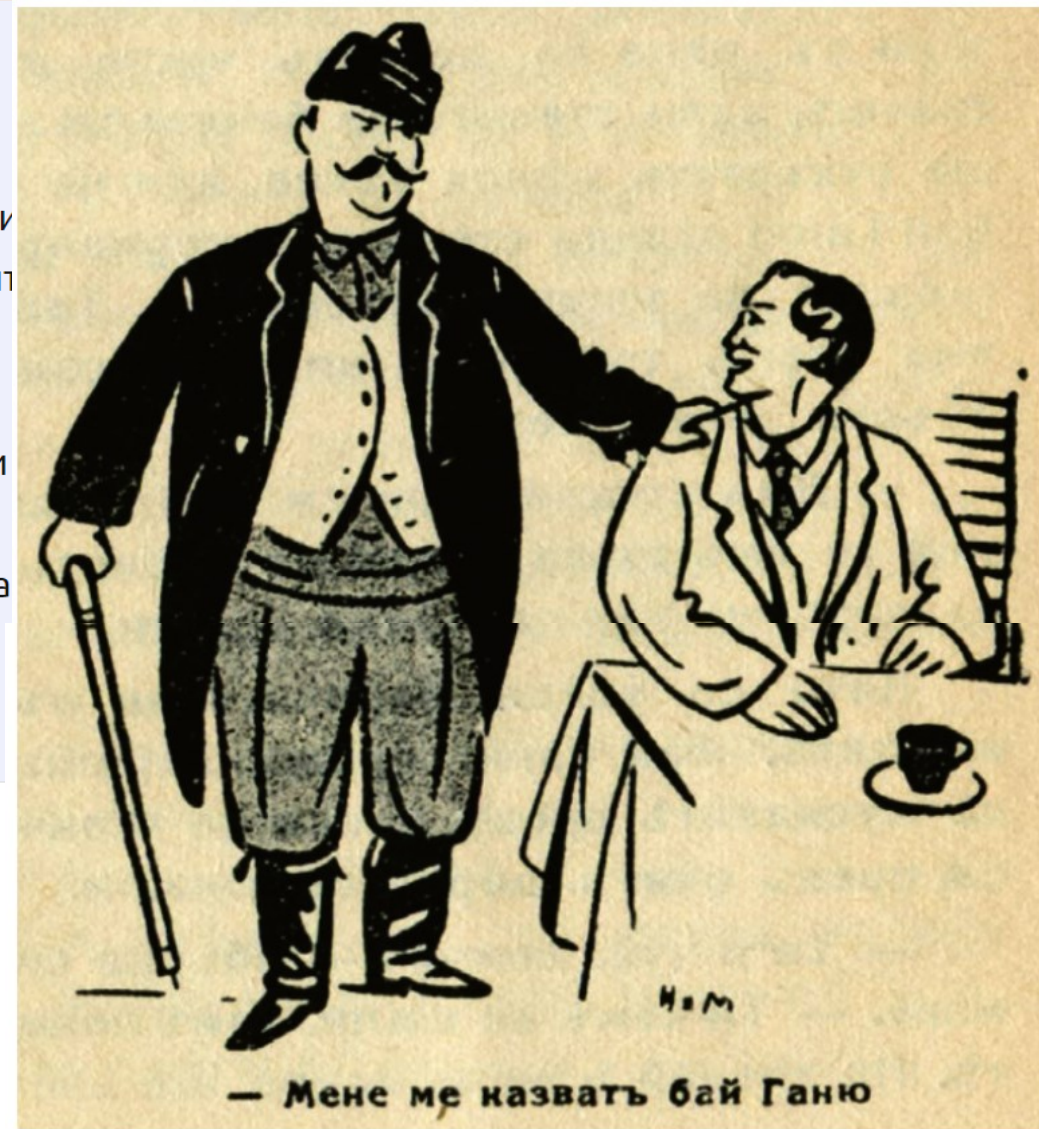
В крайна сметка по отношение на жанра може да се каже, че „Бай Ганьо“ е сборник от хумористични разкази с общ главен герой и завършено отношение на писателя към него.

Карикатура от Тодор Цонев

Разказвачите и разказването

Една от големите разлики между „европейските“ и „българските“ сюжети за Бай Ганьо е в ролята на разказвачите и в начините на разказване. И в двете групи творби е налице веселата компания на разказвачите, но в „българските“ сюжети участниците са много по-индивидуализирани чрез своите прякори и някои детайли в разговорите. В първата част разказвачите носят български имена – Стати, Стойчо, Кольо, Цвятко, Илчо, Дравичката, Васил. Във втората част разказвачите са с условни имена – Марк Аврелий, Сенаторът, Отело. Свойският тон се заменя с хладна дистанция, авторът се отчуждава от героя, който се променя към по-лошо. И в двата случая разказвачите служат за нравствен коректив на Бай Ганьо, правят пряка или косвена оценка на поведението му, изразяват отношение. Техни прототипи са членовете на приятелския кръг „Весела България“.

Илюстрация от Наум Хаджимладенов, 1936 г.

В Европа Бай Ганьо е сам и затова е в пряк досег с разказвачите, често пъти е зависим от тяхното присъствие. В България обаче той си има собствена среда (Гочоолу, Дочоолу, Данко Харсъзина, Гуньо Адвокатина). Затова и Гедрос от „Бай Ганьо журналист“ не е пряк свидетел на действията по основаването на вестника – неговата разказваческа роля е опосредствана: *„Чакайте да ви разкажа. Днес ми разправиха тази история подробно и аз ще ви я предам тъй, като че съм бил там“*. „Като че съм бил там“ обаче не е същинска свидетелска позиция – разказвачът е отдалечен от конкретната случка за основаването на вестника, а във финала на творбата още повече се отдалечава. След края на разказа на Гедрос се включва самият авторски глас – *„Прощавай, снизходителний читателю!... Прощавай и ти, бай Ганьо!“*. Тук той дори не е в условната роля на повествовател, а тъкмо в първичната си роля на автор, който размишлява, тълкува и признава какво води перото му и коя е неговата художествена цел. И точно този негов жест „затваря“ книгата и хвърля обратна светлина върху цялото ѝ съдържание и послание.

Обобщение

- „Бай Ганьо“ е книга за вечния български тип, за опакото на българския живот след Освобождението. Авторът и героят са пълни антиподи. Разказвачите, чиито прототипи са членовете на кръга „Весела България“, са психологически двойници на автора и изразяват негативна оценъчна позиция към действията на героя му.
- В България Бай Ганьо влиза във важни социални роли и се подвизава като политик и журналист. В сравнение с поведението му в Европа той не се променя към по-добро, а става по-груб и арогантен, обгражда се със себеподобни.
- От първото изречение на книгата: „...и всички рекоха, че Бай Ганьо е вече цял европеец“, до последното тече мотивът за неосъществимия европеизъм на главния герой.
- „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“ (1895) е най-значимата книга на Алеко Константинов. Сюжетите на творбите „в Европа“ и „в България“ са много различни, във вторите хуморът отстъпва на мрачните сатирични внушения за състоянието на българското общество.

Бай Ганьо чете "Бай Ганьо":